

Available online at <http://jgu.garmian.edu.krd>

Journal of University of Garmian

<https://doi.org/10.24271/garmian.21080206>

شارستانی میانی له کوردستان
(هونهری گلینه سازی له دهشتی شاره زوور به نمونه)

نعمان جمعه ابراهیم
بهشی شوینهوار، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه لاهه ددین
عبدالله بکر عثمان
بهشی شوینهوار، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه لاهه ددین

Article Info

Received: April, 2021

Accepted : June ,2021

Published : July ,2021

Keywords

کمیتانیه کان، شاره زوور، هونهر،
گلینه، شارستانیته.

Corresponding Author

Abdullah.archaeo@yahoo.com

Noman.ibrahim@su.edu.krd

پوخته

شاره زوور ههروهك ناوچه كانی تری کوردستان رۆژیکی گرنگی بینویه له سه ره لدان و گه شه سەندنی شارستانیته تی گه لانی کۆن. لیکۆلینه وه له هونهری گلینه سازی له و ناوچه یه گرنگی زانستی زۆری بۆ ناوچه که و توپزه ران و شاره زایانی و شوینه وارناسان هه یه. گلینه ی سه رده میانی، به گلینه یه کی ناوازی شارستانیته تی میزۆپۆتامیا داده نریت. شاره زوور ناوچه یه کی گه وری له ده سه لاتی میانیه کان پیکه پناوه وه یارمه تیدەر بووه بۆ به هیزکردنی ده سه لاته که یان به سه ر ناوچه کانی تر دا. توپزه ران له لیکۆلینه وه که یاندا چه ختیان له سه ر ده رختنی هونهری میانی له دهشتی شاره زوور کردوو. لیکۆلینه وه که شیکاری بۆ چه ند ته وه ریکی زانستی گرنگی هونهری گلینه سازی نه انجام داوه. شیکردنه وه ی زانستیانه و باه تیانه ی بۆ گلینه دۆزراوه کان کردوو وه رێگای به راورد کاریان به کاره ی ناوه له گه ل گلینه ی میانی له ناوچه کانی باکوری میزۆپۆتامیا به گشتی و هه رێی کوردستان به تایبه تی. سه ره رای نه مه ش، توپزه ران سه ر ژمی ریکی ته واوی گلینه دۆزراوه کانی سه رده می میانیان له دهشتی شاره زوور کردوو. گلینه ی میانی به یه کێک له گلینه جوان و گرنکه کانی میزۆپۆتامیا نه ژمارده کړیت کاریگه ری زۆری له سه ر گلینه ی سه رده مه کانی دواتره وه چیه یشتوو.

پیشەکی:

هه موو جۆره کانی شیوهی به کارهاتوو و بهراوردکردنیان له گهڵ گلینهی ناوچه کانی دیکه ی ژێر دهسه لاتی میتانی.

گرنگی بابه ته که:

گرنگی توێژینه وه که له وه دایه زانیاری نوێ فه راهه م ده کات له سه ر کوردستان به گشتی و ناوچه ی ده شتی شاره زور به تابه تی له روی میژووی ده رکه وتی گلینه ی میتانی وشپواز و جۆری به کارهاتوو بناسین.

نامانج:

ده رختن و نیشاندانی جۆری گلینه و میژووی نیشته جیبوونی میتانیه کان له ناوچه که دا وه وولامدان وه ی ئەم پرسیارانه خواره وه:

۱- ده شتی شاره زور له ژێر ده سه لاتی میتانیه کان بووه؟

۲- گه ئی میتانی له وئ ژیاون یا دواتر هاتوو نه ته ئەو شوینه؟

۳- گلینه ی ناسراوی دێرداری شاملو گلینه ی میتانیه؟

۴- جۆره کانی گلینه ی میتانی له ده شتی شاره زور هه مان جۆری دۆزراوه ی جۆره کانی دیکه ی ناوچه که ن؟

میتۆدی به کارهاتوو:

وه ک هه ر توێژینه وه یه کی دیکه ی ده رباره ی گلینه، میتۆدی تابه ت به توێژینه وه ی گلینه به کار ده مینین و نمونه کان شه ده کرینه وه به پێی دانای زانیاری درووستکراو که وا له سه ر گلینه کان درووستکراون و سه ر ژمێری ده دن به ده سته وه. پرۆگرامه کانی Microsoft data access and Adobe illustrator Cc به کارهاتوون بۆ تۆمارکردنی زانیاری و درووستکردنی وینه ی گلینه کان.

پلانی توێژینه وه:

لیکۆلینه وه که له چه ند ته وه ره یه ک پیکهاتوو، له سه ره تادا توێژه ران باسیان له شاره زوور و هه لکه وته ی شوینی جوگرافی و شاره زوور له میژوودا و میژووی ده رکه وتی گه لان له ناوچه که دا و میژووی هه لکۆلین له ده شتی شاره زووردا کردوو دواتر باس له رۆئی میتانیه کان له ده شتی شاره زوور و گرده کانی سه رده می میتانی گردوو. له به شه کانی کۆتاییدا لیکۆلینه وه ی شیکاری بۆ گلینه ی میتانی له ده شتی شاره زوور و شیکردنه وه ی شیواکان و لیکۆلینه وه ی بهراوردکاریان نه نجام داوه.

گلینه وه ک به کێک له گرنگترین پاشماوه ی که ل و په لی تابه ت به مرۆفی کۆن پیناسه ده کرتیت، به شیوه یه کی فراوان له زۆربه ی شوینه شوینه واره یه کان له گردو ته پۆلکه و نیشینگه کانی چاخه جیاوازه کاندایه ئەندازه یه کی زۆر ده بیتریت و بونبان هه یه پارچه گلینه کان و شیوه وه نه خشی و رهنگه کانیان وه ک به لگه ی زانستی پسپۆرانی بواری شوینه واره ناسی پشته ییده ستن ده بنه سه رچاوه ی باوه ی پیکراو بۆ به ده ست هینان و فه راهه م کردنی زانیاری له سه ر ژینگه ی سروشتی و دۆخی ژبان و گووزرانی مرۆف، ههروه ها بۆ دياربکردنی میژووی قووناخه کانی شارستانیته له سه رده مه جیاوازه کاندایه تابه تی زانیاری له سه ر لایه نی ئابوری له چاخه کانی پێش نوسین. بۆیه ئەم توێژینه وه یه هه ولێکه بۆ زیاتر خستنه روی زانیاری له سه ر رۆئی گرنگی شوینه واری و قووناخه میژوویه کانی ده شتی شاره زور له پرگه ی لیکۆلینه وه و شیکردنه وه ی ژماره یه ک له پارچه گلینه ی دۆزراوه که له نه نجامی کاری کنه وه هه لکۆلین له چه ند پێگه یه کی شوینه واری له ده شتی شاره زور به ده ست هاتوون. بیکگومان ده شتی شاره زور وه کو هه موو ناوچه کانی تری کوردستان رۆئی گرنگ و به رچاوی هه بووه له سه ره لدان و گه شه سه ندنی باری شارستانی به هه موو لقه کانیه وه هاوشیوه ی ناوچه کانی تری کوردستان لانکه ی شارستانیته بووه شاره زور ده شتیکی هه ر له چاخه کۆنه کانه وه به پیت و لانکه ی مرۆفایه تی بووه هه ربۆیه گه لانی کۆن روویان له م ده شته کردوو بۆ ژبان و ده سته به رکردنی بژۆی رۆژانه یان وه ک کشتوکال کردن و مائی کردنی ناژهل. میتانیه کان وه ک هه ر گه لێکی دیکه ی ناوچه که له و خاکه ژیاون وه خویان به خاوه نی ره هه ندی ئەو شوینه ناساندوو. گه ئی شانسیی میتانی وه ک خوره یه کان ناسینراون. که وا له سه ره تای هه زاره ی دووه مدا ده رکه وتوون وه هه ر له و سه رده مه دا شانسیی میتانیان درووست کردوو. له و پاشماوه شوینه واره گرینگانه ی که وا میتانیه کان جییان هیشوووه بریتی بووه له گلینه، که وا بابه تی توێژینه وه که مانه. توێژینه وه که مان زیاتر چه خت له سه ر چه ند بنه مایه کی زاستی لیکۆلینه وه له گلینه ی میتانی ده کات، پێش ئەوه ی راسته وخۆ بچینه سه ر ناوه رۆکی توێژینه وه که مان، تیشک ده خه یه سه ر میژووی و جوگرافای ده شتی شاره زور، رۆئی میتانیه کان له و ده شته دا، وه دواتر راسته وخۆ لیکۆلینه وه له شیوه ی گلینه ی میتانی ده که یه که وا پێشتر له هه لکۆلینه شوینه واره یه کان دا دۆزراونه ته وه، وه له کۆتاییدا باس له پیکهاته ی قور و چۆنیه تی درووست کردنی گلینه ی میتانی له ده شتی شاره زور ده که یه ن له گه ل ناساندنی

ناوی شارەزووو هەلکەوتەى شوئى شوگرافى

ئەو شوئىنەوارانەى كە دەكەوتنە چوارچۆنەى بەنداوى دەربەندىخان لە سنورە دەشتەكانى شارەزووو (صالح ، ١٩٨٧ ، ص ٧٠).

ئەوئى جۆى نامازە پىكردنە بەنداوى دەربەندىخان كە لە سەر رووبارى سىروان (دىالى) دروستكراوە نىك ئەو شوئىنەى لەو شوئىنەى كە مەردوو رووبارى سىروان تانجەرۆ يەكتر دەگرن و (٦٠) كم لە باشورى پارێزگای سلیمانی دورەو (٢٥٠) كم لە باكورى رۆژئاواى شارى بەغدادەو دەوور دەبیت و تىكراى روبەرى بەنداوەكەش ١٢٠ كم چوار گۆشەى و سئ ملبار لىر سىگۆشە ئاو گلدەداتەو. وە گەورەترین بەشى دەكەوتنە رۆژەلانى رووبارى تانجەرۆ و زەلم، كە دەرژىنە ناو رووبارى سىروان (دىالە). دەشتى شارەزووو نىكەى ٤٥ كم درژىكەى تى و پانىكەى لە رۆژەلانى تەو نىكەى ٢٥ كم دەبیت. وە بە زنجىرە شاخىك دەورە دراو بە بەرزى ١٢٠٠ م بۆ ١٥٠٠ م، تەنھا لە بەشى باكورى رۆژئاوادا نەبیت كە درژىكەى لە بەردەوام بوونداى. لە رۆژەلانى تەو زنجىرە چىاى مەورامان مەى كە بەرزىكەى ٣٠٠٠ م دەبیت وە بە چەندىن شار و شارۆچكە و لادى دەورە دراو. گرتىنباى شارى مەلەبجەى وە لە گەل شارۆچكەى خورمال كەوا كەوتونەتە بەشى باكور. ئەم دەشتە زىاتر بۆ كشتوكال و ئازەلدارى بەكارهاتوو، وەك كشتوكال گەنم و جۆ و برنج و گەنمە شامى و ماش و پەمۆ ، تووتن و چەوئەندەر. زەوىيەكى بە پىت و دۆلەمەندى مەى (الجناى، ١٩٦١ ، ص ١٧٤-١٩٢).

شارەزووو لە مۆژودا

دەشتى شارەزووو مەر لە كۆنەو يەكۆى بوو لەو ناوچانەى كە دەشت و ژىنگەكەى زۆر لەبار بوو لە روى فىنكى كەش و مەواكەى و خاكەكەى بە پىت و گونجاو بوو بۆ كشتوكال و ئازەلدارى . بۆى مەر لە چاخە كۆنەكانەو دەشتەكەى مروفى تىدا گىرساوتەو، وەك مەموو پارچەكانى دىكەى كوردستان شوئىنكى گىرنگ بوو روفى كارىگەرى بىنەو لە سەر مەلانى شارستانىت ، بۆى بەدرژىاى قۇناخە مۆژوويەكان مەيشە بووتە جۆى باىخى مۆزو گەلانى كۆنى ناوچەكە. دۆزىنەوئى پاشماو شوئىنەوئى جۆرارچۆر، بەتايبەتى پاشماوئى گۆنەى كۆن بە ئەندازەى كى بەرچاو لە ئەنجامى مەلۆكۆلنى شوئىنەوئى

شارەزووو بەچەندىن شوئى جىاجىا لە سەرچاو شوئىنەوئى و مۆژوويەكاندا نامازەى پىكراو. بەپى سەردەمەكان گۆران بەسەر ناوئەكەى دا هاتوو. لە دەقە مەخىيەكانى مەزەرى سىم و مەزەرى يەكەمى پىش زابىن دەشتى شارەزووو پى و تراو (زامو Zamu) سنورى لەنىوان ناوچە شاخاويەكانى رۆژئاواى زاگروس تا باشورى زى بچوك بوو (حنون ، ٢٠٠٩ ، ل ٣١٦).

لەسەر ناوى شارەزووو بۆچونەكان جىاوژن سەبارت بە ناوئەكەى پىكهاوتوو لەدوو بركە (شار و زوو) شار بە ماناى شار دىت. زوو بە ماناى دارستان يا مۆز دەسەلات كە بە ماناى شارى مۆز دەسەلات دىت. بۆ زانبارى زىاتر سەردانى (الوهى، ١٩٦١ ، ص ١٢٩-١٤٤) بكە. بەپى مەندى لە سەرچاوئەكانى سەردەمى نىسلامى سنورى دەشتى شارەزووو لە چىاكانى نىوان (ارىل تا مەمدان) بوو لە گىرنگىن شارەكانى (نیم پزراى و شىز و دزدان) بوو ، بە بۆچونى القروئى شارەزووو لە لایەن (زۆر كورپى زوحاك) بنىات نراو و دانىشتوانەكەشى كوردى نازاو چاوتەترس بوونە (اسماعىل ، ١٩٩٨ ، ص ٧٤).

دەشتى شارەزووو لە روى مەلۆكەوتەى شوئى جىوگرافىيەو ناوچەى كى پىپاىخ بوو بەدرژىاى مۆزو وىستگەى كى گىرنگ و ستراتىژى و شادەماری ئابورى شارەكانى ترى كوردستان بوو . ئەم ناوچەى دەكەوتنە باشورى شارى سلیمانىيەو ، پىك هاتوو لە دەشتى فراوان و بەلىت و پىپەرەكەت و چەندىن چۆم و جۆگەلەو روبرار لەخۆدەگرت . بۆى مەر لە كۆنەو ناوئەدانى بەخۆو بىنەو و پىشەى چاندن و بەروبوومى كشتوكال تىدا پەرى سەندوو . بەلگەش بۆ سەلماندنى ئەو پاستىيە بوونى ژمارەى كى زۆرى پاشماوئى پىگەى شوئىنەوئى گىرنگ لە گردو تەپۆلكە كە مۆژوويان دەگەرتەو بۆ قۇناخە مۆژوويە جىاجىاكان . لە نىو ئەمانەش دا زىاتر لە (١٧) شوئىنەوئى گىرنگ دەست نىشان كرا لە ئەنجامى روپۆوى تىمىكى شوئىنەوئى گىشى عىراقى لە نىوان سالىكانى ١٩٥٦-١٩٥٩ ، كە دواتر كارى كەو مەلۆكۆلنىيان تىدا ئەنجامدراو زانبارى زۆر گىرنگ لە سەر مۆژووى نىشتەجىبوون و شارستانىتى ناوچەى كوردستان بەگىشى و دەشتى شارەزووو بۆ كراى وە بەتايبەتى لە سەر

که سنوره که ی له رۆژناوادا گه یشته سهر دهریای سڤی ناوهراس ت بۆ ماوهی ۱۵۰ سأل فه رمانه وایبان کرد و وه له و کاتدا دهشتی شاره زور رۆژنیکی گرنگی بینوه له به مپژکردنی نهو شانشینانه، چگه له مانه دهشتی شاره زور ناوچهی سنوری بووه له گهل وولاتی عیلام (Ahmad, k, 2012, P. 55, 119, 229).

میژووی هه لکۆلین له دهشتی شاره زور

دهستپنکی کاری شویننه واری له ناوچه که دهگه رته وه بۆ کۆتابی پهنجایه کان و سه ره تای شهسته کانی سه دهی رابوردو کاتیک که به رتیه رایه تی گشتی شویننه واری عیراق هه لده ستیت به ناردنی شاندیک به سهر په رشتی دکتور کازم جه نابی بۆ روپوپیوی و هه لکۆلین له و گرده شویننه واریانه ی دهشتی شاره زور که وا ژیری ناوی به نداوی دهر به ندیخان ده که وتین. بۆ نه وهی زانیاری له سهر میژووی نهو گردانه به ده ست به پین و کهل و په له شویننه واری به کانی له فه وتان و نوقی ژیر ناو رزگار بکه ن. نه م کاره به سه ره تای کاری هه لکۆلین نه ژمارده کریت له ناوچه که دا. به م شیویه کاره کان به رده وای ده پیت و له سالی ۱۹۶۰ شویننه واری ناس محمد باقر الحسینی سه په رشتی کاری هه لکۆلین ده کات له گردی به کراوه که (۵) کم له باکوری رۆژناوای شاری هه له بجهی شه هید دووره (الحسینی، ۱۹۶۲، ص ۱۴۱-۱۶۴). دواتر له سالی ۱۹۶۱ کاری هه لکۆلین له گردی شاملۆ له سنوری شاری هه له بجه له لایه ن دکتور کازم الجنابی نه نجام ده دریت بۆ ماوهی (۳) مانگ به رده وای ده پیت و ژماره یه ک تیکست میخی و پارچه گۆزه وه به ردی گران بهای تیدا ده دۆزرتیه وه میژوویان ده گه رته وه بۆ سه رده می بابلی کۆن و حوریه کان. (الجنابی، ۱۹۶۱، ص ۱۷۴-۱۹۴). وه له سالی ۱۹۷۱-۱۹۷۳ له گردی رهش که ده که ویتته نزیک گوندی باریکه و (۵) کم له رۆژ هه لاتی شاروچکه ی عه ربه ت دووره، شویننه واری ناس اسماعیل حسین حجاره سه په رشتی کاری هه لکۆلین له م گرده ده کات و پاشماوهی شارستانیته ی وهرکا به تاییه تی گلینه ی نه م سه رده مه ی تیدا ده دۆزرتیه وه (حجاره، ۱۹۷۶، ص ۵۹-۸۰)، وه له سالی ۱۹۷۳ له گردی یاسین ته په کاری هه لکۆلین کرا به سه په رشتی اسماعیل حسین حجاره (حجاره، ۱۹۷۵، ص ۲۳۸-۲۷۴).

له گرده کانی شاره زور، که وای ده ده ن له سه ره به بوونی ژیان له سه ره تای چاخ به ردینی نوئ وه. (صالح، ۱۹۸۷، ص ۷۰). مه رچی نه وهی تاییه ته به گلینه ی دۆزراوه له نه نجامی هه لکۆلین نمونه ی زۆرمان له به ر ده ست دایه وه ک گۆزه ی سه رده می حلف له گردی بگم، میژووه که ی ده گه رته وه بۆ سه رده مه کانی پیش هه له ف. مه روه ما گۆزه ی سه رده می (عوید) له گردی دوانزه نیمام که میژووی ده گه رته وه بۆ سه رده می عوید. وه پاشماوهی گلینه ی سه رده می وهرکا له دوانزه نیمام و به کراوه و گردی رهش و عه ربه ت و شاملۆ دۆزراوه وه. وه گلینه ی سه رده می بابلی کۆن و کاشی و میتانی له گردی شاملۆ دۆزراوه وه، وه له گردی قاجه ر پاشماوهی سه رده مه کانی پیش میژوو تا مه زاره ی به که م و سه رده می نیسلامی و عوسمانی له گردی کازاو دۆزراوه (Mühl, S. & Fassbinder J. W. E, 2015, p. 483).

میژووی دهر که وتی گه لان له ناوچه که دا

ده رباره ی دیرینه یی دهشتی شاره زور وه ک پیشتر ناماژه مان پندا به مۆی هه لکه وته ی جوگرافیای ناوچه که و له بار بوونی که ش و مه وای ده شته که ی وای کردوه که وا زۆر له گه لان له م ده شته دا نیشه تجین و شانشینی گه وره درووست بکه ن یا هاوکار بوون بۆ درووست کردنی شانشین له ناوچه کانی دیکه ی کوردستان (Ahmad, K, 2012, P.1). گو تیه کان نمونه ی کۆنترین نه ته وه کۆنه کانی زنجیره چیاکانی زاگروس بوونه که له ناوچه که دا ژیاون، له تیکسته میخی به کانی سه رده می نه که دی ناماژه بیان پیکراوه وه نه دی له میژوونوسان سنوری ده سه لاتی گو تیه کانی له نیو چوار گۆشه ی نیوان زبی بچوک و روباری دیجله و زنجیره چیاکانی سلیمانی تا ده گاته روباری دیالی دیاری کرده وه نیشه تمانه که یانی به خاکی گو تیا م Gutium ناساندوه و راباخا (که رکوکی نیستا) پایته ختی میرنشه که یان بووه (اسماعیل، ۱۹۹۷، ل ۶۳)، وه دواتر سو باریه کان و گه لانی لولویی و خوری و سیموریوم له ویدا ژیاون. وه زۆر جار به وولاتی سو بارتۆ و خه مازی و زاموا له لایه ن ئاشوریه کان ناوبراون. له میژوودا رووبه رووی نی مپراتۆره کانی باشور بوونه ته وه وه زۆر جار مه ترسیان درووست کردوه وه ک گو تیه کان توانیان نی مپراتۆریته ی گه وره ی نه که دی برۆخین وه کاشیه کانش به هه مان شیوه ده سه لاتی بنه ماله ی بابلی کۆنیان رووخاند و بۆ ماوه ی ۴۰۰ سأل فه رمانه وایبان کرد وه دواتر شانشینی میتانی

مه‌رێمی له ژێر دهسه‌لاتی شه‌مشێ ئادد بووه وه دواتر حۆمۆرابی ئه‌و ناوچه‌نهی خه‌شته‌ی ژێر دهسه‌لاتی خۆی دواتر کاشیه‌کان و خوریه‌کان به‌ره‌و ناوچه‌که‌وه هاتوون کاشیه‌کان به‌ره‌و باشور و خوریه‌کان به‌ره‌و باکور وه له سینگۆشه‌ی خابوردا که به سه‌نته‌ری خاکی میتانی ناسراوه شانیشی میتانیان درووست کردووه (Othman, 2011, P. 10) (وێنه‌ی ١).

به‌مۆی خرابی و ناسه‌قامگیری دوخی ناوچه‌کانی کوردستان کاره‌کانی مه‌لکۆلین و گه‌ران و پشکین و رووبۆی شوینه‌واری له هه‌موو ناوچه‌کانی کوردستان وه‌ستینرا تا دوا‌ی رووخانی رژیی حکومه‌تی ناوه‌ندی عێراق له ٢٠٠٣ دا، له دوا‌ی گۆڕنکاری له حکومه‌تی عێراقی یه‌که‌م کاری رووبۆی شوینه‌واری له ساڵی ٢٠٠٩ ئه‌نجامدرا به سه‌ر په‌رشی (موهل سیمنه) بوو به هاوکاری به‌رئوه‌به‌رایه‌تی شوینه‌واری سلیمانی (Mark al Taweel et Al, 2012, P. 1-35).

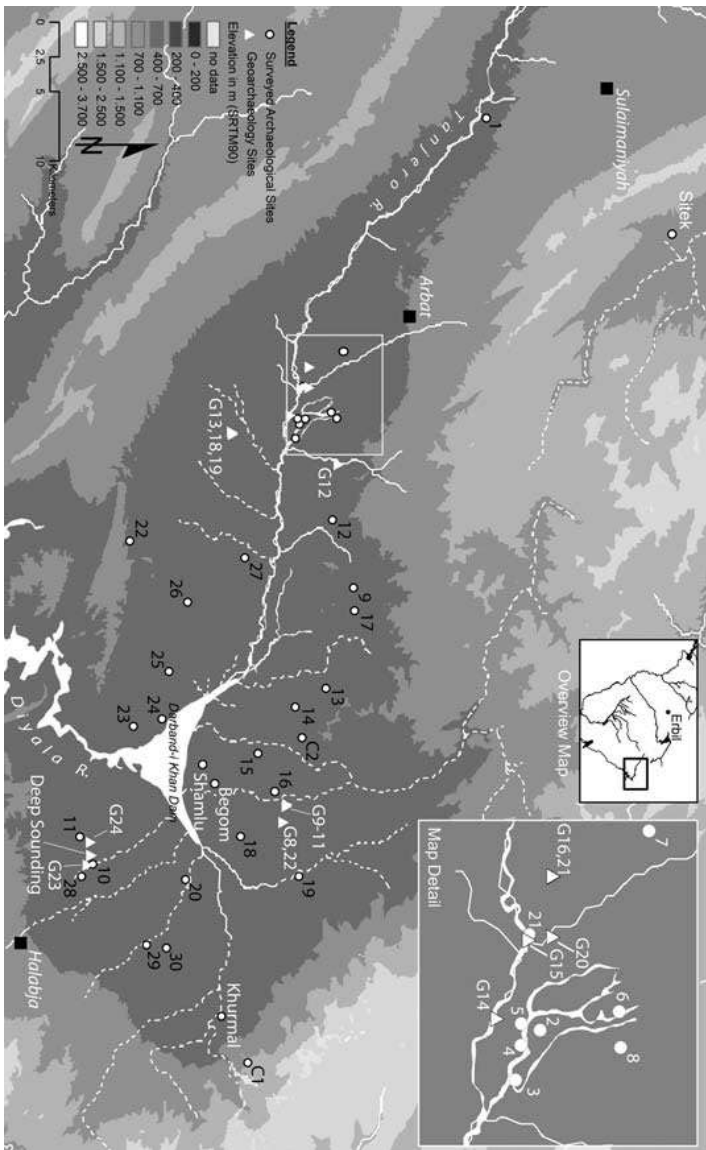
وه له ساڵی ٢٠١٠-٢٠١١ دووباره کاری مه‌لکۆلین له گردی به‌کراوه به سه‌ر په‌رشی پینه‌ر میگلس ده‌ستی پیکردوه (Peter, A. Meglus et al, 2013, p. 43-88).

وه له ٢٠١٣ دا به‌رێژ Simone Mühl and Jörg Fassbinder هه‌لسان به رووبۆی موگناتیسی ده‌شتی شاره‌زور بۆ ئه‌و شوینه‌نهی که‌وا له کاتی رووبۆی سه‌رزه‌وی دا نه‌بیزاون (Simone Mühl and Jörg Fassbinder, 2016, p. 241-248).

رۆلی میتانیه‌کان له ده‌شتی شاره‌زور

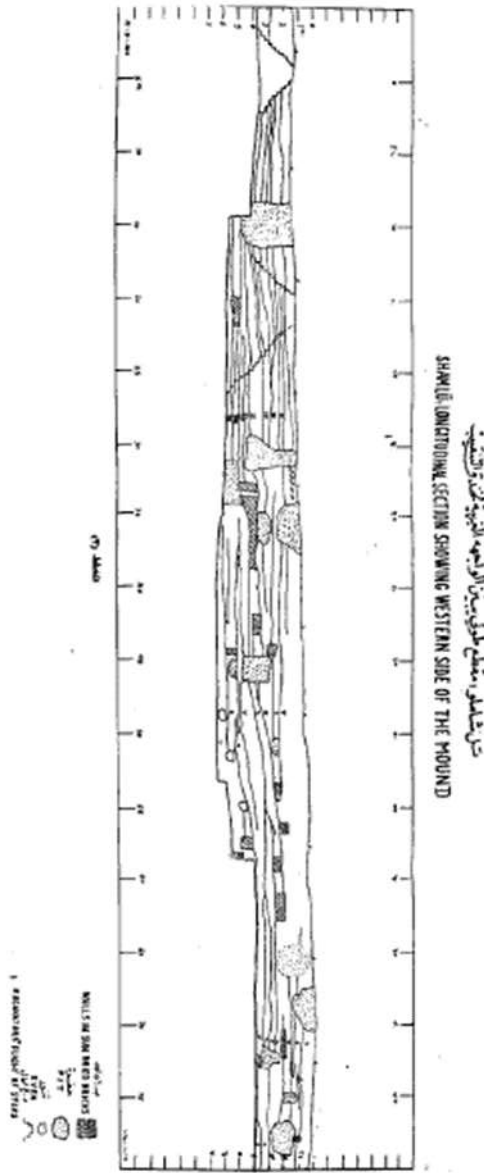
به گوێره‌ی سه‌رچاوه میژوویه‌کان له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی چوارده‌هه‌می پ.ز. میتانیه‌کان دبنه خاوه‌نی ده‌سه‌لاتیکی به‌هێز، شاری وشوکانی یان واشوکانی Washukkanni- ده‌بێته پایته‌ختی میرنشینه‌که‌یان، سنوری ده‌سه‌لاتیان ده‌گاته ناوچه‌کانی نیوان ده‌ریاچه‌ی وان تا زنجیره چیپاکی زاگروس که‌ناره‌کانی سوریا. ئه‌وه‌ی جێی ناماژه‌یه هه‌رچه‌نده به‌ته‌واوی شوێنی شاری واشوکانی نه‌زانراوه به‌لام به‌بۆچونی هه‌ندی له میژوونوسان وا مه‌زنده ده‌کریت که ئه‌م شاره له گردی الفخاریه بێت له سه‌ر روباری خاپور له رۆژه‌لاتی کۆزانا له ناوچه کورد نشینه‌کانی باکوری سوریا (الخلیل، ٢٠١٣، ص ٨٣). هه‌روه‌ها له ماوه‌ی هه‌زاره‌ی دووه‌مدا مه‌رێمی کوردستان و باکوری میژووتامیا له ژێر ده‌سه‌لاتی میتانیه‌کان بووه وه سنوری رۆژه‌لاتیان له گه‌ل بابلیه‌کان بووه وه له باشوردا سنوریان له گه‌ل وولاتی ناشور بووه وه له به‌شی باکوری رۆژئاوادا له گه‌ل حیتیه‌کان بووه. ده‌شتی شاره‌زور به‌شیک بووه له باکوری رۆژه‌لاتی وولاتی میتانی خه‌لکی ئه‌و ناوچه‌یه ناسراون به حوریه‌کان. له سه‌ره‌تای هه‌زاره‌ی دووه‌م دا ئه‌م

وێنه‌ی ١: وێنه‌ی تۆپوگرافیای ده‌ریاچه‌ی ده‌ریه‌ندی خان له گه‌ل ناوچه شوینه‌واره‌یه‌کان (Mark al Taweel et Al, 2012, P.2)
 گرده‌کانی سه‌رده‌می میتانی

۱-گردی شاملو

گردی شاملو گردیکی شوئنه‌واریه، ده‌که‌وئته به‌شی باکوری رۆژئاوای قه‌زای مه‌له‌بجه به دووری ۲۲ کم وه ۸ کم له پردی رووباری زه‌لمه‌وه دووره، وه ده‌که‌وئته سه‌ر نه‌و رینگایه‌ی که‌وا شاری مه‌له‌بجه ده‌به‌ستیت‌ه‌وه به شاری سلیمانی. مه‌لکۆئین له سائی ۱۹۶۰ تیدا ده‌ستی پیکردووه به سه‌ر په‌رشتی به‌ریز کازم الجنابی. وه مه‌لکۆئین له‌م گرده‌دا بو ماوه‌ی ۸۱ رۆژ به‌رده‌وام بووه. گردیکه شوئیه لاکیشه‌یی هه‌یه، له باکوری رۆژه‌لاته‌وه به‌ره‌و باشوری رۆژئاواوه درێژبوته‌وه، گرده‌که له خواره‌وه شیوه‌یه‌کی خری مه‌بووه وه رووبه‌ره‌که‌ی (۱۶۰) مه‌تر چوارگۆشه‌یه، وه به‌ریزه‌که‌ی له باکوره‌وه ۱۶ مه‌تره. سه‌ری گرده‌که راست بووه وه له ده‌وره‌ی دا هه‌یچ چال و شوئنی رووچونی ئی نه‌بووه. له نه‌نجامدا ده‌ چینی شوئنه‌واری دۆزرایه‌وه، له چینه‌کانی یه‌که‌م بو سێهه‌م پاشماوه‌ی گۆینه‌ی میتانی دۆزرایه‌وه (وئنه‌ی ۲، ۳). (الجنابی، ۱۹۶۱، ص ۱۷۴).

وئنه‌ی ۳: نه‌خشه‌ی مه‌لکۆئینی گردی شاملو (الجنابی، ۱۹۶۱، نه‌خشه‌ی ۳)

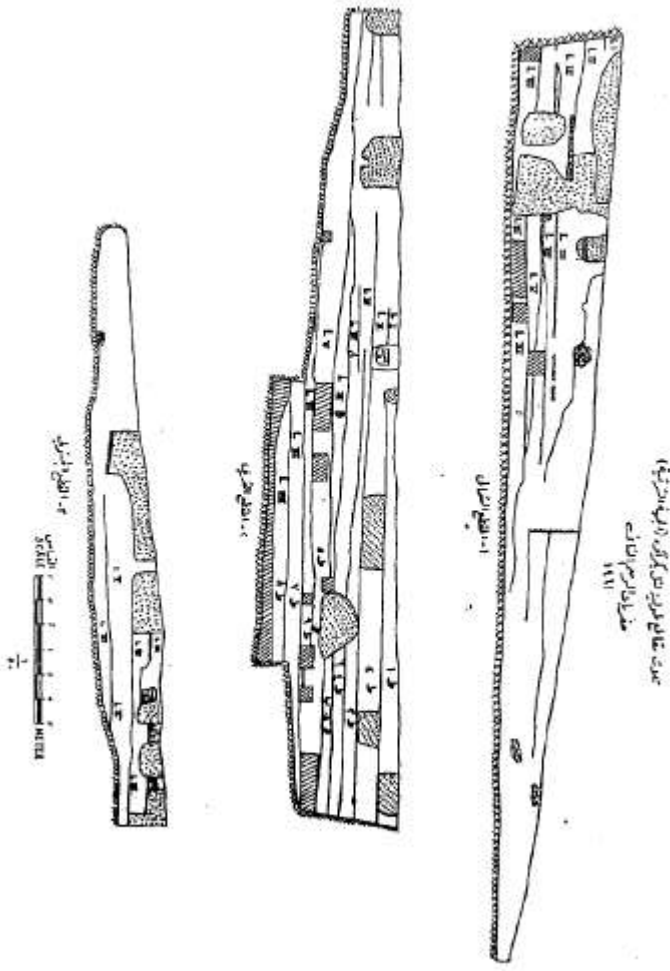

وئنه‌ی ۲: گردی شاملو (الجنابی، ۱۹۶۱، لوح ۱-ا)

۱- گردی به‌کراوه

بو یه‌که‌م جار له سائی ۱۹۲۰ کاپتن لیس به ره‌گه‌ز ئینگلیزی سه‌ردانی ئەم گرده‌ی کردوو، دواتر به‌ریوه‌به‌رایه‌تی شوئنه‌واری عیراقی وه‌ریزی یه‌که‌می مه‌لکۆئینی تیدا ئ له سائی ۱۹۶۰/۵/۷ نه‌نجام داوه به سه‌ر په‌رشتی شوئنه‌وارناس محمد علی میگنی ۱۹۶۰. ژماره‌یه‌ک که‌ل و په‌ل و تیکستی بسماری سه‌رده‌می بابلی کۆنی تیدا دۆزراوه‌ته‌وه. (صالح، ۱۹۸۷، ص ۷۱). گه‌وره‌ترین

گردی شوئنه‌واری له دهشتی شاره‌زور داده‌نرئت، به دووری ۱۵ کم ده‌که‌وئته باکوری شاری مه‌له‌بجه‌وه، له سائی ۱۹۶۰ کاری مه‌لکۆئینی بۆ کراوه، به‌رزنی گرده‌که نزیکه‌ی ۴۱ مەتر دەبیت وە درێژی له خواره‌وه نزیکه‌ی ۲۷۷ مەتر دەبیت وە درێژی‌ه‌که‌ی نزیکه‌ی ۲۰۰ مەتر له سه‌ره‌وه دەبیت وە پانیه‌که‌ی له خواره‌وه ۲۱۶ م وە له سه‌ره‌وه ۱۳۷ م دەبیت. (الحسینی، ۱۹۶۲، ص ۱۴۱) وە ئەم گرده دیوارنکی مه‌یه به نزیکه‌ی ۱ کم دەبیت وە ده‌که‌وئته به‌شی رۆژنا‌واوه. له ئەنجامدا مه‌شده چینی شوئنه‌واری دۆزرایه‌وه، به‌لام کاری مه‌لکۆئین وە‌ستا پێش نه‌وه‌ی بگه‌ن به زه‌وی سه‌ره‌تایی. وە گلێنه‌ی میتانی له چینه‌کانی حه‌وت بۆ ده‌ دۆزانه‌وه (وئنه‌ی. ۴ و ۵). (الجناپی، ۱۹۶۱، ص ۱۸۹).

وئنه‌ی. ۵: نه‌خشه‌ی شوئنی مه‌لکۆئین له گردی به‌کراوه (الحسینی، ۱۹۶۲، لوح ۶)

وئنه‌ی. ۴: گردی به‌کراوه (الحسینی، ۱۹۶۲، لوح ۱-ا)

2- گردی کورتاس

گردیکی دیکه‌ی دهشتی شاره‌زوره، له چینی چواره‌مدا پاشماوه‌ی گلێنه‌ی میتانی دۆزرایه‌وه.

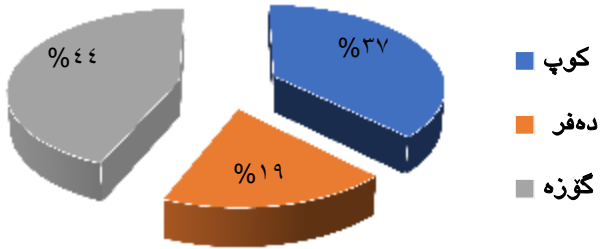
(الجناپی، ۱۹۶۱، ص ۱۸۹-۱۹۰)

3- گردی بیگۆم

له ئەنجامی مه‌لکۆئیندا له سئ چینی یه‌که‌می سه‌ره‌وه‌یدا گلێنه‌ی سه‌رده‌می میتانی دۆزرایه‌وه. (الجناپی، ۱۹۶۱، ص ۱۹۰)

زۆربەیی دەفرەکان دەمیان کراوەتەووە وە لێواری تێژیان مەیه، وە نەخش کراون بە هێڵی دێرداری قوول. وە لاشەکانیان قوچانن. بەلام بەداخەووە زۆربەیی پارچەکان تەنھا لێوارەکانیان ماون و بەشی خوارەویان نەماون بۆیە زانیاری تەواومان نیە دەربارەی بەشی خوارەویان (الجناپی، ۱۹۶۱، لوج ۷) (گراف. ۱). (خستەیی ۳ و تابلۆی ۳).

ناوی گرد	چینی شوێنەواری سەردەمی میتانی
گردی شاملۆ	۳-۱
گردی بەکراوە	۱۰-۷
گردی کورتاس	۴
گردی بیگوم	۳-۱

گراف. ۱: نەنجامی سەرژمێری جۆری گۆزەکان

بەراوردکردن

لە بەراوردکردنی گۆزەکاندا زیاتر پشت بەستراوە بە لیکۆلێنەووەکانی پیشووتر کەوا لە سەر گۆزەیی میتانی کراوە لە گەردەکانی پارتزگی کەرکوک لە گەردە گرنگەکانی وەک گردی یۆرگان تەپە (نوزی کۆن) (Starr, R. F. S., 1937) و تل الفخار (Mahmood, Y., 1970, P. 109-126) (Mahmood, Y., 1970, P. 109-126) (1977, 25-48) لە دەشتی هەولێر گردی ئەقرە و ابراهیم بایز (گردی مەخموری کۆن) و کوالە کەندال (El Amin & Mallowan, M. E. L., 1949, 150-160). گردی قەسر شەمامک، گردی قەسرە وە گردی کلک مشک، وە لە دەشتی شەنگال گردی ریماح (Postgate, C. & Oates, D. & Oates, J., 1997), وە لە باکووری سوریا گردی براک (Mallowan, M. E. L., 1947, P. 1-259) و مۆزان و باری و شیخ حەمەد و ئەلەلاخ (Othman, A. B., 2018, 11-34) (Buccellati, G., 1998, 11-34) و (plate. 1-4) (بروانە خستەیی و تابلۆی بەراوردکردن ۴ و ۵).

کۆتایی

گۆزەیی میتانی لە دەشتی شارەزور

لە میانێ کتەو پشکنینی تیمی شوێنەورناسی بەرپۆلەبەرایی گشتی شوێنەواری عێراقیدا هەندێ پاشماوەی گۆزەیی سەردەمی میتانی دۆزرانەووە لە ئاکامدا شوێنەوارناسان لە بەر جوانی و خاوی قورەکەیی و زێکی شپۆهەکانیان ناویان لێنا گۆزەیی شاملۆ. بەلام ژمارەیی ئەو پارچە گۆزەکانی دۆزرانەووە کەم بوون وە دواتر لەم سالانەیی دوایدا لەلایەن زانکۆی ماکسی میلیانی میونخ ئەلمانێ کتەو پشکنین و هەلکۆلێن ئەنجامدا بەلام تاوەکو ئێستا ئەنجامی هەلکۆلێنەکانیان بۆلەنەکردۆتەووە مەربۆیە توێژینەووەکانیان زانیاری نوێ دەخەنە سەر میژوووی گۆزەیی میتانی.

شیکردنەووەی شپۆهەکان

۱- کۆپ

شپۆهەیی بچووکی و گۆزەیی مەیه، ملیکی بچووکی، زۆربەیی ملەکان بەرەو دەرەوون و کراوون، وە لاشەکانی زۆربەیان خرن، وە لێوارەکانیان زۆربەیان خرن وە بنکەکانیان بەرز و قوچانن و وە هەندیکیان راست و تەختن. نموونەکان لە گردی شاملۆ وەرگیراون (الجناپی، ۱۹۶۱، لوج ۴) (گراف. ۱). (خستەیی ۱ و تابلۆی ۱)

۲- گۆزە

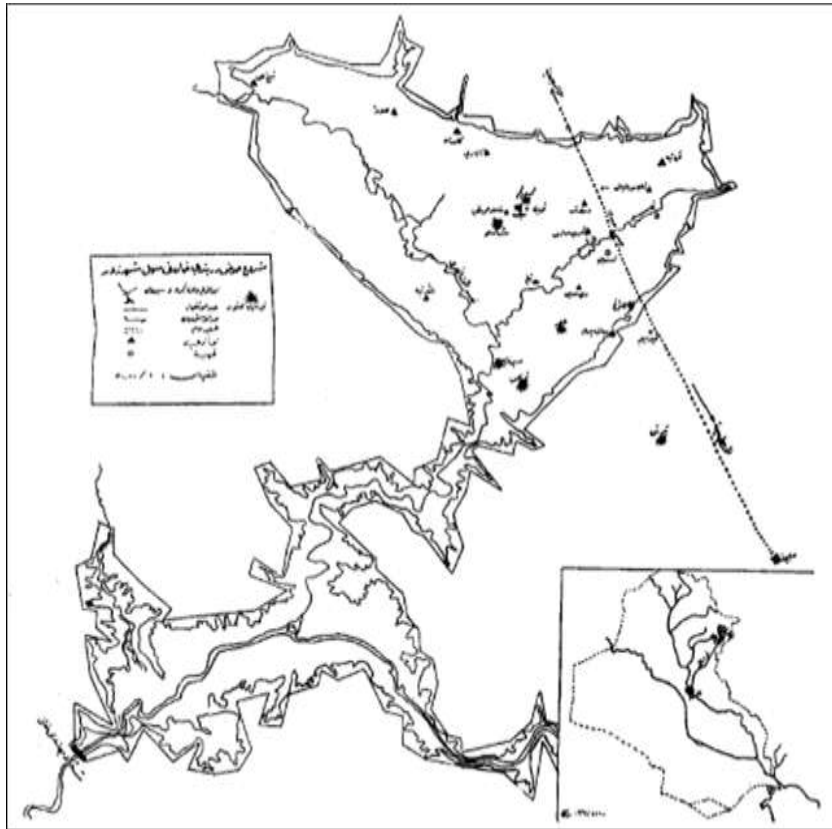
گۆزەکان زۆربەیان قەبارەیی مامناوەندیان مەیه، لێوارەکانیان خرن و راستن، ملیان کورتن، وە لاشەکانیان لە شپۆهەیی تیز و مەرمبۆ و خرن پیکهاتوون، وە بنکەکانیان راست و خرن. نەخش کراون بە شپۆهەیی چوارپالۆ هێلی باریک ویان (الجناپی، ۱۹۶۱، لوج ۴) (گراف. ۱). (خستەیی ۲ و تابلۆی ۲)

۳- دەفر

لهئه نجامی ئەم تووژینه وهیه دەرکەوتن و بلاوینە وهی گڵینە ی میتانی به شۆپه یه کی به رچاو له هه موو ناوچه کانی سنوری ده سه لاتی میتانیه کان وشان شینه کانی تری ناوچه کانی میژۆپۆتاما . ههروه ما کاریگه ری گڵینە ی میتانی له سه ر گڵینە ی سه رده مه کانی دواتر جیه ئیشتوو ه به تایبه تی له سه ر گڵینە ی سه رده می ناشوری ناوه راست و نوئ له روی جۆری قوره که ی و ته کنیکی دروستکردنی تا راده یه ک که شاره زایانی بواری گڵینه سازی ناتوانن به ناسانی گڵینه ی سه رده می میتانی و ناشوری ناوه راست له یه کیان جیا بکاته وه به ناسنه وه .

دۆزینه وهی گڵینه ی میتانی له به رئه وهی زۆربه ی کاره کانی هه لکۆلین له ناوچه کانی ده شتی شاره زوور له لایه ن تیمه بیانیه کانه وه جیه به جی کراوه به ر بلاونه بوونه وهی نه نجامه کانی زۆر به که می بلاو کراوه ته وه بۆیه زانیاری که م له سه ر گڵینه ی میتانی هه یه . ئەمه ش واده کات که له ناینده دا نه نجامی بلاو بوونه وهی تووژینه وه کان بلاو بکرتته وه . ئەو کات به شۆپه یه کی راسته خو میژووی ناوچه که و میژووی گڵینه دووباره بنیات ده کاته وه .

به شیکی زۆری ئەو زانیاریانه ی که به ده ست هاتوون له سه ر گڵینه ی میتانی بریتین له راپۆرتی سه ره تاپی هه لکۆلینی تیمه کانی شوپینه وارناسانی عیراق که له گرده کانی ده شتی شاره زوور نه نجامیاندا وه به تایبه ت له و گردانه ی سنوری که مه ترسی نوفی پێر ئاوکه وتنیان لێ ده کرت . بۆیه لیکۆلنه وه کان ته نها زانیاری سه ره تاپی ده دن له سه ر گڵینه ی میتانی له ده شتی شاره زوور به لام له م تووژینه وه دا گڵینه ی میتانی شیکردنه وه به راوردکاری بۆ کراوه له گه ل کۆمه لیک لیکۆلینه وهی تر دا .

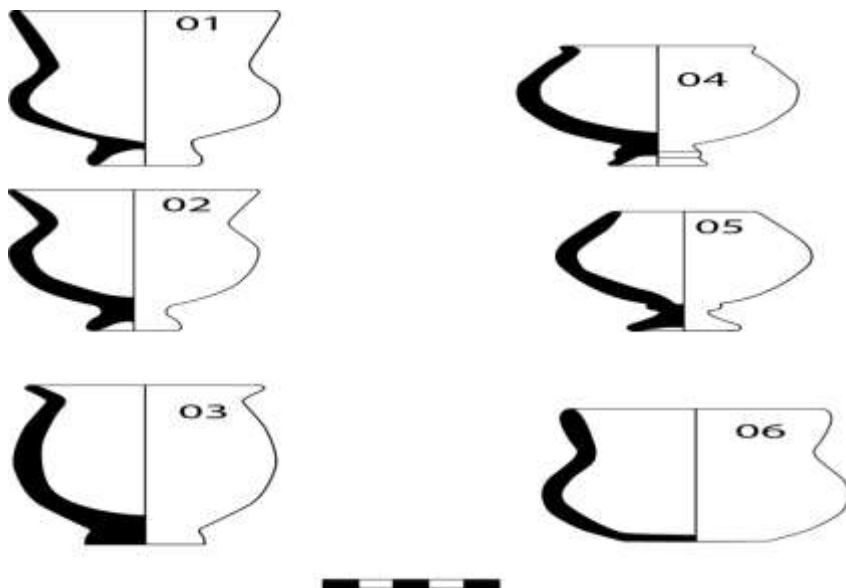

وینہی. ٦: نه خشه‌ی به نداوی دهره‌ندی خان (الجنابی، ١٩٦١، هیئکاری ١)

خشتهی 1 کوپ

ژماره‌ی گلینه	جۆر	به‌شی	ره‌نگی	تیره‌ی	تیره‌ی	رینگاگانی	نه‌خشی	جۆری	جۆری	جۆری	جۆری
	کوپ	پارێزراو	قور	لێوار	بنکه	درووستکردن	وره‌نگ	لێوار	بنکه	لاشه	مل
01	کوپ	ته‌واو	سور	8سم	3سم	چه‌رخ	نیه	خپ	قوچاڵی	خپ	کراوه
02	کوپ	ته‌واو	سور	7سم	2سم	چه‌رخ	نیه	باریک	قوچاڵی	خپ	کراوه
03	کوپ	ته‌واو	سور	8سم	4سم	چه‌رخ	نیه	خپ	راست	خپ	کراوه
04	کوپ	ته‌واو	سور	6سم	2.5سم	چه‌رخ	نیه	خپ به‌ره‌و ده‌ره‌وه	به‌رز قوچاڵ	خپ	بن‌مله
05	کوپ	ته‌واو	سور	4.5سم	3سم	چه‌رخ	نیه	تیژ	به‌رز قوچاڵ	خپ	-
06	کوپ	ته‌واو	سور	8سم	4.5سم	چه‌رخ	نیه	خپ	ته‌خت	خپ	کراوه

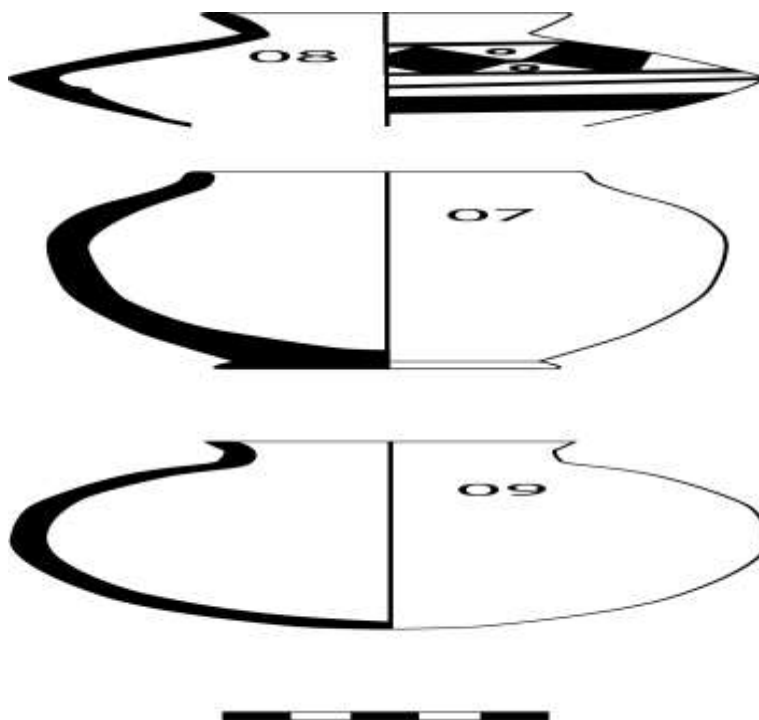
تابلۆی 1 کوپ

خشتهی 2 گۆزه

ژماره گلیینه	جۆر	به شی پارێزراو	رهنگی قور	تیره لێوار	تیره بنکه	رینگاکی درووستکردن	نهخش ورهنگ	جۆری لێوار	جۆری بنکه	جۆری مل	جۆری لاشه
07	گۆزه	تهواو نیه	قاوایی	5 سم	-	چهرخ	ههپێلی پانی ناسۆیی و چوار پال و رهنگی رهش به کارهاتوووه	خرپ	نیه	کراوه	تیژ
08	گۆزه	تهواو	قاوایی	7 سم	4 سم	چهرخ	نیه	خرپ	راست	بئ مل	لولهیی
09	گۆزه	تهواو	سور	7 سم	14 سم	چهرخ	نیه	تیژ	خرپه	قوچال	خرپ

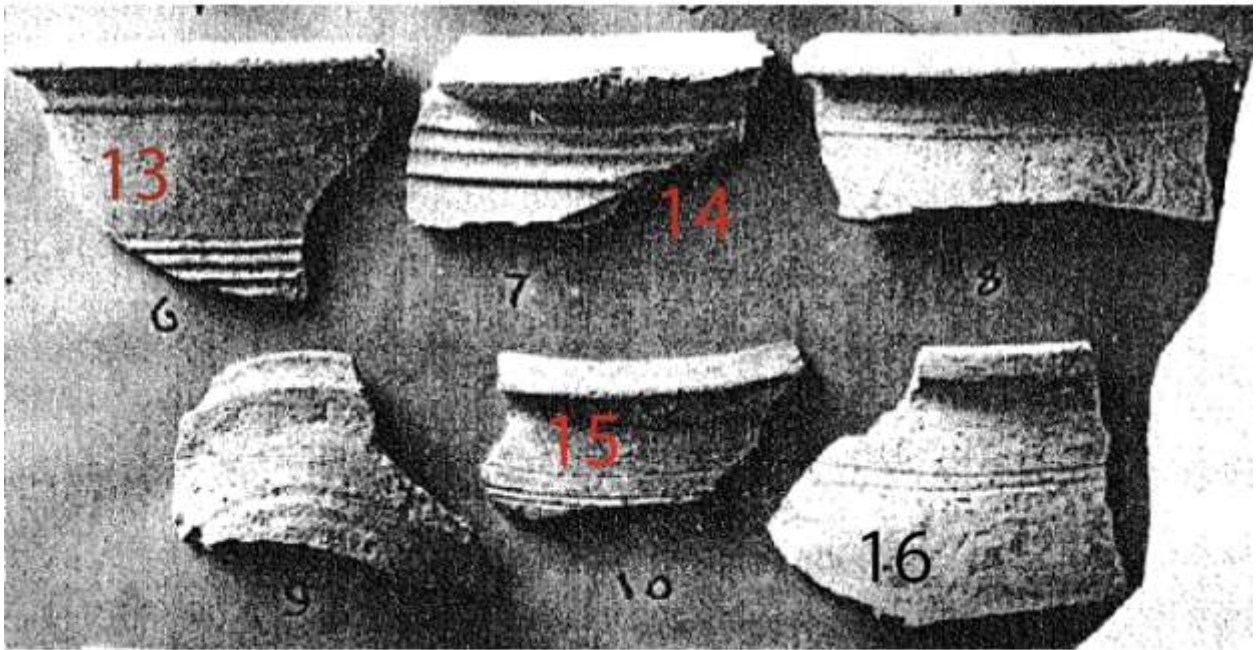
تابلۆی 2 گۆزه

خشتهی 3 گۆزه و دهفر

ژماره گلینه	جۆر	به شی پارێزراو	رهنگی قور	تیره لیوار	تیره بنکه	رینگانی درووستکردن	نه خشو رهنگ	جۆری لیوار	جۆری بنکه	جۆری مل	جۆری لامشه
10	گۆزه	بنکه	قاوایی خاویڤ	-	2 سم	چهرخ	نیه	-	قوچایی بهرز	-	-
11	گۆزه	بنکه	قاوایی خاویڤ	-	4 سم	چهرخ	نیه	-	قوچایی بهرز	-	-
12	گۆزه	بنکه	قاوایی خاویڤ	-	1 سم	چهرخ	نیه	-	حولی	-	-
13	گۆزه	لیوار	قاوایی خاویڤ	-	-	چهرخ	دێرداری قوول	تیژ بۆ دهرهوه	-	-	-
14	دهفر	لیوار	قاوایی خاویڤ	-	-	چهرخ	دێرداری قوول	تیژ بۆ دهرهوه	-	-	-
15	دهفر	لیوار	قاوایی خاویڤ	-	-	چهرخ	دێرداری قوول	تیژ بۆ دهرهوه	-	-	-
16	دهفر	لیوار	قاوایی خاویڤ	-	-	چهرخ	دێرداری قوول	چوار گۆشه	-	-	-

تابلوی 3 گۆزه و دهفر

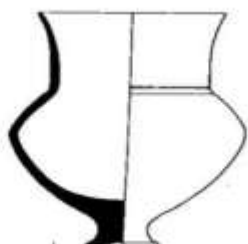
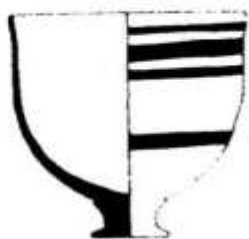

ذ	گرد	چین	سه‌رچاوه
1	گردی براك	HH-2	Oates – Oates – Macdonald. 1997, plate 194, Fig. 332
2	گردی نه‌كره	9	El-Aamin, M. & Mallowan, M. E. L., 1950, plate 9, Fig.8
3	گردی نه‌كره	9	El-Aamin, M. & Mallowan, M. E. L., 1950, plate 9, Fig.10
4	گردی ريماح	A 2a	Postgate, C. -Oates, D. - Oates, J. 1997, plate 69, Fig.682
5	گردی ريماح	C5	Postgate, C. -Oates, D. - Oates, J. 1997, plate 72, Fig. 751

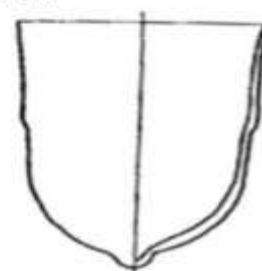
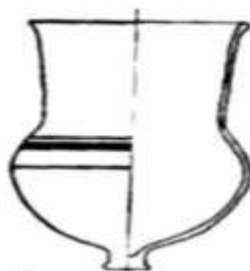
خشته‌ی 4 به‌راوردکردن

تابلوی 4 به‌راوردکردن

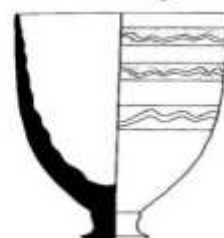
Tell Brak level VB

Tell Akrah

Tell Al-Rimah

خشته‌ی 5 به‌راوردکردن

ذ	گرد	چین	سه‌رچاوه
1	گردی نه‌کهره	9	El-Aamin, M. & Mallowan, M. E. L., 1950, plate 9, Fig1
2	گردی یۆرگان ته‌په	2	Starr, R. F. S. 1937, plate 91, Fig.E
3	گردی ریماح	C5	Postgate, C. - Oates, D. - Oates, J. 1997. plate 32, fig.83
4	گردی نه‌کهره	9	El-Aamin, M. & Mallowan, M. E. L., 1950, plate.9. Fig.3

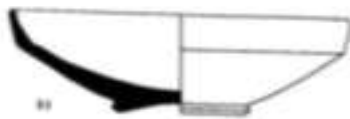
تابلۆی 5 به‌راوردکردن

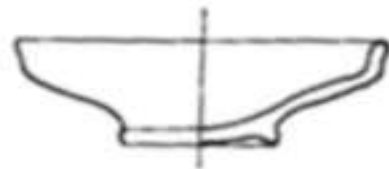
Tell Akrah level IX

Nuzi II

Tell Al-Rimah level 1a

Tell Akrah level IX

Oates, D & Oates, J & Macdonald, H. (1997), Excavations at Tell Brak, The Mitanni and Old Babylonia periods, Vol 1, London.

Othman, A. B., (2011) *La céramique de Nuzi dans Nord de l'Irak (1500-1200 avant J.C.)*, (Master Thesis), Lyon 2 University, (Master thesis).

Othman, A. B.(2018) ' The Distribution of the Nuzi ware in Northern Iraq and Syria, *PTJ* 8, N2, 347-371.

Peter, A. M. et Al, (2013), Excavation at Bakr-Awa 2010-2011, *Iraq* 75, 43-88.

Postgate, C. & Oates, D & Oates, J., (1997), The excavation at Tell Al Rimah: The pottery. Warminster.

Starr, R. F. S., (1937), Nuzi, Vol. 1 and 2, Massachusetts Harvard University Press, Cambridge.

ليستی سه‌رچاوه‌کان: سه‌رچاوه‌عه‌ره‌بیه‌کان

احمد محمود الخلیل (۲۰۱۳). تاریخ مملکت میتانی الحوریة، اربیل.

اسماعیل حسین حجارة (۱۹۶۷)، التنقيب في سهل شهرزور-تل كرد رش، سومر ۳۲، ج ۲-۱، ۵۹-۸۰.

اسماعیل حسین حجارة (۱۹۷۵)، التنقيب في شهرزور، سومر ۳۱، ج ۲-۱، ۲۳۸-۲۷۴.

زوبیر بلال اسماعیل (۱۹۹۸)، الاكرد ، اربیل.

توفیق الوهمی (۱۹۶۱)، أصل تسمية شهرزور، سومر ۱۷، ج ۲-۱، ۱۲۹-۱۴۴.

قحطان رشید صالح (۱۹۸۷)، الكشافة الاثري في العراق، بغداد.

كاظم الجنابي (۱۹۶۱)، حفريات تل شاملو في شهرزور، سومر ۱۷، ج ۲-۱، ۱۷۴-۱۹۲.

محمد باقر الحسيني (۱۹۶۲)، حفريات تل بکراوه، سومر ۱۸، ج ۲-۱، ۱۴۱-۱۷۴.

ياسين محمود (۱۹۷۰)، تل الفخار، سومر ۲۶، ۱۰۹-۱۲۶.

ياسين محمود (۱۹۷۷)، تل الفخار، سومر ۳۳، ۲۵-۴۸.

زبير بلال اسماعيل، كركوك في ضوء التحريات الاثرية و النصوص القديمة، مجلة شانيدر، عدد 4، سأل ۱۹۹۷، ۶۳-۸۰.

سه‌رچاوه‌ بیانیه‌کان

Ahmad, K. M. (2012), The Beginnings of Ancient Kurdistan (c. 2500-1500 BC), A Historical and cultural Synthesis, PhD dissertation, Leiden University, (PHD thesis).

Buccellati, G. (1998), Urkesh as Tell Mozan: Profile of the Ancient city, *BiMes* 26, Mabilu, 11-34.

El Amin, M. & Mallowan , M. E. L., (1949), Sounding in the Makhmur plain, *Sumer* 5, 145-153

El Amin, M. & Mallowan , M. E. L. (1950), Sounding in the Makhmur plain, *Sumer* 6, 55-90

Mark al Taweel et Al, (2012), New Investigation in the Environment, History, and Archaeology of the Iraq Hilly Flanks: Shahrazur Survey Project 2009–2011, *Iraq* 74, 1-35

Mühl, S. & Fassbinder, J. W. E, (2015), Archaeological geophysics in the Shahrazur plain (Iraqi Kurdistan), *Archaeologia Polona* 53, 481-485.

Mühl, S. & Fassbinder, J. W. E, (2016), Magnetic investigations in the Shahrizor Plain: Revealing the unseen in survey prospections. In: Konstantinos, K. & John, M. (ed.): *The Archaeology of the Kurdistan Region of Iraq and Adjacent Regions*, London, 241-248.